

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

TAXATION OF REVENUES OF PHYSICAL PERSONS PROBLEMS AND PROSPECTS IN UKRAINE

Кміть В.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Грабельський Б.Б.

студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті досліджено особливості сплати податку з доходів фізичних осіб (ПДФО) в Україні та шляхи вдосконалення механізму справляння податку. Основними недоліками є пропорційна, а не прогресивна шкала ставки цього податку, недосконалість розподілу надходжень податку між бюджетами, відсутність оподаткування доходів сім'ї загалом, а не доходів кожного члена сім'ї окремо. На основі проведеного аналізу запропоновано шляхи вдосконалення нарахування та сплати ПДФО через введення прогресивної шкали ставок аналізованого податкового платежу, тобто платник має можливість вибрати визначення бази справляння форми податку (як доходів окремого члена родини або як загальний дохід усіх членів родини), а також зміни бюджетного розподілу сум податку, внаслідок чого сума податку, яку сьогодні отримує державний бюджет за місцем роботи суб'єкта оподаткування, буде розподілятися між бюджетами населених пунктів, де проживає та працює платник цього податку.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), система прямого оподаткування, платник податку, система механізму справляння та адміністрування ПДФО, Податковий кодекс України (ПКУ).

В статье исследованы особенности уплаты налога с доходов физических лиц (НДФЛ) в Украине и пути совершенствования механизма взимания налога. Основными недостатками являются пропорциональная, а не прогрессивная шкала ставки этого налога, несовершенство распределения поступлений налога между бюджетами, отсутствие налогообложения доходов семьи в целом, а не доходов каждого члена семьи в отдельности. На основе проведенного анализа предложены пути совершенствования начисления и уплаты НДФЛ через введение прогрессивной шкалы ставок анализируемого налогового платежа, то есть плательщик имеет возможность выбрать определение базы взимания формы налога (как доходов отдельного члена семьи или как общий доход всех членов семьи), а также изменения в бюджетное распределение сумм налога, вследствие чего сумма налога, которую сегодня получает государственный бюджет по месту работы субъекта налогообложения, будет распределяться между бюджетами населенных пунктов, где проживает и работает плательщик этого налога.

Ключевые слова: налог на доходы физических лиц (НДФЛ), система прямого налогообложения, плательщик налога, система механизма взимания и администрирования НДФЛ, Налоговый кодекс Украины (НКУ).

The peculiarities of the payment of personal income tax in Ukraine and ways to improve the tax collection mechanism are studied in the article, the main drawbacks are the proportional and not the progressive scale of the rate of this tax, the imperfection of the distribution of tax revenues between budgets, the lack of taxation of the family income as a whole, and not income of each member of the family separately. On the basis of the analysis, ways of improving the calculation and payment of personal income tax for introducing a progressive scale of rates of the tax payment in question are suggested, that is, the payer has the opportunity to choose the tax levy base as the income of an individual member of the family or as the total income of all family members, of the amount of tax, as a result of which the amount of tax that is received today by the state budget at the place of work of the taxable entity will be distributed among the budgets of the budgets of settlements, home and work is the payer of this tax.

Key words: personal income tax (personal income tax), direct taxation, personal income, tax system, Tax Code of Ukraine (TCU).

Постановка проблеми. Сьогодні одним з бюджетоформуючих податків для вітчизняного бюджету місцевого рівня є податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), тобто загальнодержавний прями́й податок, що справляється з фізичних осіб та регламентується Розділом IV Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [1].

За допомогою ПДФО держава впливає на рівень доходів громадян, а також цей податок є регулятором, оскільки перерозподіляє дохід кожного члена суспільства, а внаслідок сплати податку формується взаємозв'язок платника з державою, адже кожен платник стає учасником бюджетного процесу під час формування доходів Зведеного бюджету держави.

Проблема оподаткування доходів фізичних осіб була завжди актуальною, що зумовлено його значенням.

Слід зазначити, що, з одного боку, застарілі проблеми справляння та адміністрування цього податку, а з іншого боку, податкові новації зумовлені прийняттям ПКУ та внесенням окремих змін до цього нормативно-правового акта, що потребує сучасного розгляду проблем справляння цієї податкової форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання оподаткування, ефективності роботи податкової системи в європейських країнах та Україні розглядали у своїх працях такі вчені, як В. Андрущенко, Л. Барабаш, К. Безверхий, О. Василик, А. Гальчинський, А. Гаденко, П. Гензель, А. Гречко, А. Гропеллі, О. Данілов, А. Даниленко, Т. Єфіменко, В. Загорський, В. Зимовець, А. Ісаєв, Дж. Кейнс, А. Крисоватий, І. Кулішер.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на значний перелік наукових публікацій, присвячених зазначеній науковій проблематиці, з одного боку, зміни в механізмах оподаткування доходів громадян викликані прийняттям низки нормативно-правових актів, а з іншого боку, загострення проблем забезпечення належного рівня життя населення та оподаткування їх прибутків вимагає поглиблення наукових досліджень проблем справляння ПДФО.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження чинного механізму справляння ПДФО та розроблення

окремих рекомендацій стосовно його покращення. У роботі використано сукупність способів наукового пізнання, методів, прийомів та загальнонаукових принципів проведення досліджень. Загальний підхід до визначення змісту й структури роботи ґрунтується на методі системного аналізу, методах індукції та дедукції, а також графічному й табличному методах.

Виклад основного матеріалу дослідження. ПДФО – одне з основних джерел формування Зведеного бюджету України, яке формує та регулює доходи й накопичення різних соціальних груп населення (табл. 1).

У сучасних умовах особливу увагу держава приділяє регулюючій функції ПДФО, оскільки вона чинить серйозний вплив на рівень та структуру доходів населення, його платоспроможний попит [3, с. 26–28].

В Україні повноваження щодо справляння та адміністрування ПДФО, як і стосовно решти податкових платежів, покладено на Державну фіскальну службу України (далі – ДФС).

Розглянемо особливості справляння ПДФО в Україні:

1) *платниками* виступають фізичні особи, а також податкові агенти, що є роботодавцями та виплачують фізичним особам доходи на умовах, визначених договором;

2) *об'єктом справляння* є заробітна плата, а також інші види доходів платника;

3) *база оподаткування* – це різниця між нарахованою фізичній особі заробітною платою та сумами податкових соціальних пільг та знижок;

4) *ставки податку* такі:

– для таких доходів, як заробітна плата, вона становить 18%;

– для окремих видів доходів (дохід від виграшу або призів) – переважно 18%;

– для дивідендних доходів – 5%;

– для доходів у вигляді пенсій, що за місяць перевищують 3 розміри мінімальних заробітних плат, – 15% [4];

5) *порядок обчислення й сплати*:

– відповідальними за розрахунок і сплату ПДФО є податкові агенти, тобто здебільшого ним є роботодавець;

– всі фізичні особи-резиденти мають право на податкову знижку, на яку можуть зменшити

Таблиця 1

Структура податкових надходжень Зведеного бюджету України в I півріччі 2014–2017 рр., %

Роки	Податкові платежі						Інші податкові платежі
	Прямі податки			Непрямі податки			
	ПДФО	ППП	Податок на майно	ПДВ	Акцизний податок	Мито	
2014	20	14	3,3	37	11	3	15
2015	19	11	3,15	37	14	3	13
2016	21	9	3,14	38	15	3	14
2017	22	9	3	38	14	7	14

Джерело: сформовано авторами на основі даних ДКСУ [2]

розмір свого річного оподаткованого доходу, для чого необхідно зберігати документи, що засвідчують витрати, вести облік доходів і витрат в книзі встановленої форми та подати декларацію до ДФСУ;

– до податкової знижки платник податку має право віднести пожертвування та благодійні внески неприбутковим організаціям, плату за навчання себе самого або члена сім'ї першого ступеня спорідненості, який не одержує заробітної плати (в розмірі не більше прожиткового мінімуму за кожен місяць навчання протягом року), частину витрат на оплату лікування, на оплату відсотків за іпотечними житловими кредитами, витрати на сплату страхових платежів та пенсійних внесків;

– декларація подається до ДФСУ за рік та не пізніше 1 травня року, що настає за звітним;

– граничний термін сплати податку (за результатами декларування) не має перевищувати 10 календарних днів після встановленого терміну подання річної декларації;

6) не є платниками податку нерезиденти, які отримують доходи з джерела їх походження в Україні, мають дипломатичні привілеї та імунітет, встановлені чинним міжнародним договором України, щодо доходів, які вони отримують безпосередньо від провадження дипломатичної чи прирівняної до неї таким міжнародним договором діяльності;

7) платник податку має право під час визначення бази оподаткування скористатися податковою соціальною пільгою (далі – ПСП), на яку коригується загальний оподатковуваний дохід; ПСП може застосовуватись виключно до доходів у вигляді заробітної плати та виключно за одним місцем роботи, а для отримання ПСП працівник повинен подати заяву роботодавцю; держслужбовці подають лише підтверджувальну документацію для встановлення розміру пільги. ПСП не може бути використана щодо:

– доходів, що не є заробітною платою;

– зарплати, якщо працівник отримує одночасно з нею виплати з бюджету (стипендію учня, студента, аспіранта, ординатора, ад'юнкта, грошове забезпечення військовослужбовця);

– доходу фізичної особи-підприємця (далі – ФОП) і самозайнятої особи від підприємницької та іншої незалежної професійної діяльності;

8) розмір ПСП визначається з огляду на розмір прожиткового мінімуму [1].

Таким чином, ПСП у 2017 р. може застосовуватися до доходу працівника у вигляді заробітної плати чи прирівняних до неї виплат, якщо розмір доходу не перевищує прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень.

Максимальний розмір доходу, під час оподаткування якого може бути застосована ПСП, у 2017 році становить: $1600 \times 1,4 \approx 2240$ грн. [5].

У 2018 році ПСП отримує такі розміри: $1762 \times 0,5 = 881,00$ грн. (тобто 50% прожиткового мінімуму) [9].

Механізм нарахування і справляння ПДФО повинен базуватись на складових елементах системи прямого оподаткування та ПКУ (рис. 1).

В Україні впродовж багатьох років продовжується дискусія щодо необхідності впорядкування системи прямого оподаткування в кількісному вимірі.

Проаналізувавши ПКУ [1] та Держбюджет за 2017 р. [7], можемо констатувати, що запланованих змін не відбулося. Зокрема, планувалося понизити базову ставку ПДФО до 17%, але цього не відбулось, тому вона далі залишилась незмінною (18%). Аналізуючи Держбюджет на 2018 р. [8], можемо стверджувати, що ставка ПДФО буде виключно уніфікованою та складатиме 18%.

Насправді податкова система є дуже складною в управлінні, тому велика кількість податків спричинює передумови для корупції та зловживань у податковій сфері, нерозуміння між платниками податків та державою [4].

В Україні свого часу існувала прогресивна шкала щодо обчислення ПДФО, а також існували нові спроби запровадження прогресивної шкали стягнення податків, які не завершилися успіхом.

Прогресивні та негативні сторони оподаткування доходів фізичних осіб за прогресивною шкалою податкових ставок наведені на рис. 2.

Стосовно бази оподаткування ПДФО платник має можливість вибрати визначення бази справляння форми податку (як доходів окремого члена родини або як загальний дохід усіх членів родини), а також зміни до бюджетного розподілу сум податку, внаслідок чого сума податку, яку сьогодні отримує державний бюджет за місцем роботи суб'єкта оподаткування, буде розподілятися між бюджетами населених пунктів, де проживає та працює платник цього податку.

Загалом вітчизняна система справляння та адміністрування ПДФО характеризується як недосконала, а основними проблемами є:

1) недотримання принципу соціальної справедливості під час оподаткування доходів громадян;

2) надмірна орієнтованість спочатку лише на фіскальну складову з одночасним забуванням про податок як один з ключових методів перерозподілу національного доходу;

3) нерівномірне навантаження на доходи населення, в результаті чого значна частина податкових надходжень до бюджету відбувається за рахунок доходів осіб з низьким рівнем доходу;

4) функціонування тіньового сектору економіки, де переважає заробітна плата в конвертах;

5) високий рівень податкового навантаження.

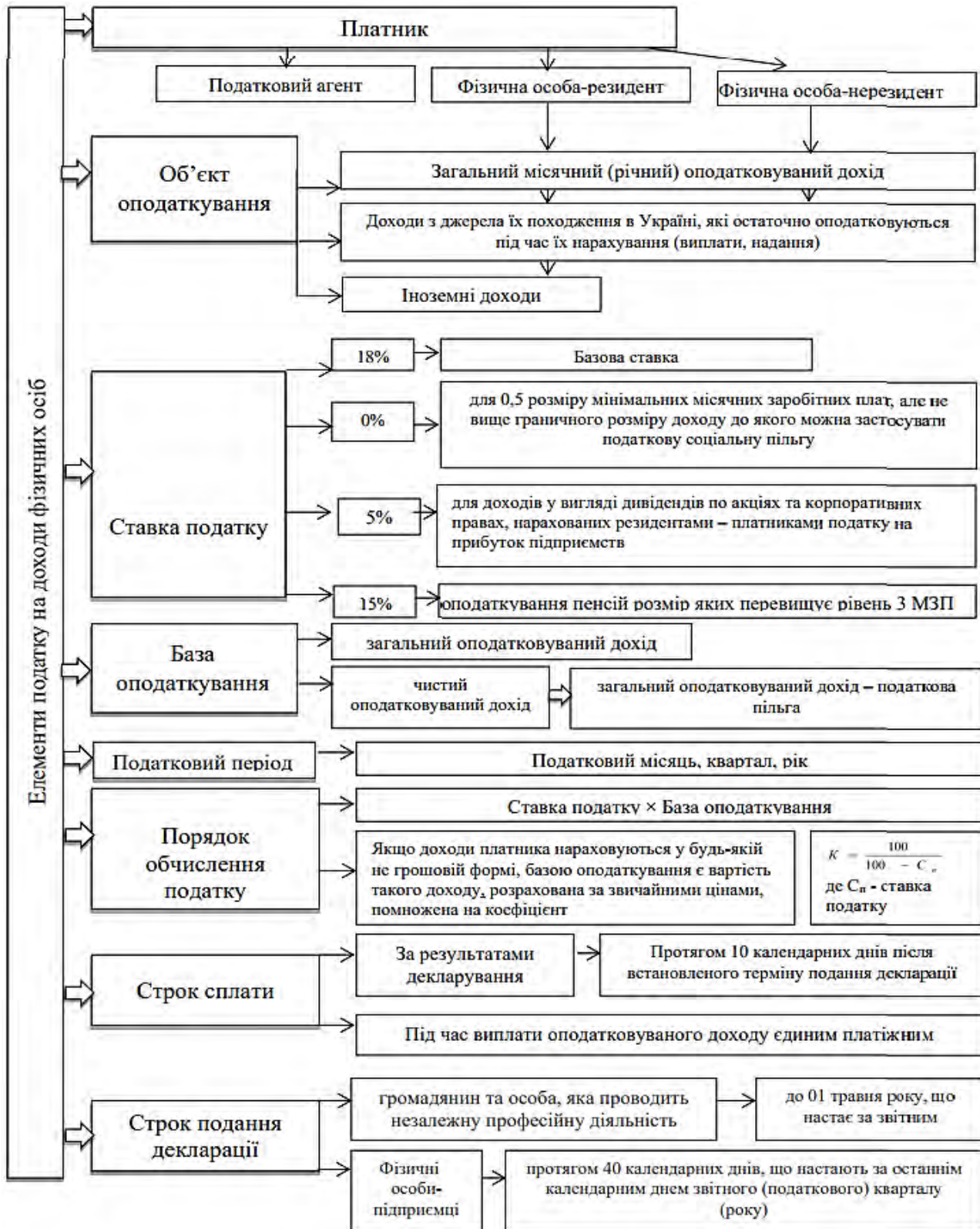

Рис. 1. Механізм справляння ПДФО [6]

Зважаючи на недоліки вітчизняної системи оподаткування доходів громадян, вважаємо, що доцільними будуть такі дії з боку Уряду та Парламенту в напрямі вдоскона-

лення механізму справляння та адміністрування ПДФО.

1) Необхідність розширення бази оподаткування ПДФО (можливість залучення до опо-

Рис. 2. Прогресивні та негативні сторони оподаткування доходів фізичних осіб за прогресивною шкалою податкових ставок

даткування всіх доходів, які виплачують із державних цільових фондів, що одержуються як компенсація, відшкодування певних витрат, доходи від інтелектуальної власності).

2) Запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів.

3) Вдосконалення пільгової політики щодо ПДФО (впровадження неоподаткованого мінімуму на рівні мінімальної заробітної плати, упорядкування ПСП соціально незахищеним громадянам та громадянам, що мають заслуги перед державою).

4) Розроблення механізму стягнення податків з інших доходів громадян (податок на розкіш).

5) Вжиття засобів щодо підвищення ефективності податкового нагляду (контролю), що сприятиме подоланню зловживань та ухиленню від сплати податків.

6) Легалізація доходів громадян, одержаних від «тіньової» економічної діяльності.

7) Нарощування податкових надходжень до Зведеного бюджету шляхом залучення таких резервів, як зростання доходів фізичних осіб, створення робочих місць, заходи щодо збільшення кількості працездатного населення та збільшення інвестицій в економіку.

8) Застосування комбінацій щодо використання ПДФО. Усі види доходів повинні мати особистий механізм оподаткування, який справді враховує особливості їх отримання, вагомість для платника та трудомісткість адміністрування.

9) Прогресивна шкала має використовувати помірні ставки від 5% до 25%, що дасть змогу зменшити податкове навантаження на платників, які мають низький та середній рівні статку, та з часом підвищити його для платників, які мають високий рівень, що збільшить надходження до національного бюджету країни.

10) Варто перейняти успішний досвід країн ЄС щодо використання механізму дії ПДФО. Немає сенсу копіювати систему оподаткування, що діє у розвинених країнах ЄС, проте з огляду

на їхній вдалий досвід можна впровадити деякі світові здобутки в національну систему оподаткування ПДФО.

11) Для розвитку бази оподаткування щодо ПДФО варто постійно здійснювати наукове, теоретичне та методологічне її обґрунтування.

12) Варто відмовитися від лише фіскального підходу до збільшення надходження до бюджету України. Основною метою вдосконалення ПДФО має бути підвищення рівня суспільного добробуту, що діє на користь самих платників податків, а це сприятиме підвищенню рівня податкової культури.

Висновки. Отже, аналіз проблем механізму справляння та адміністрування ПДФО засвідчив, що, незважаючи на те, що система прямого оподаткування забезпечує сталі надходження значної частини доходів бюджетів різних рівнів, сучасний механізм нарахування й сплати ПДФО не позбавлений значних недоліків, основними з яких є пропорційні ставки цього податку, відсутність порядку оподаткування доходів сім'ї загалом, а не доходів кожного громадянина окремо, недосконалий порядок розподілу мобілізованих сум податку між бюджетами.

Проведений аналіз показує, що ПДФО в Україні може бути представлене одним податком або ж кількома, нараховуватися за прогресивною шкалою, належати до місцевих чи загальнодержавних податків у пропорції стосовно рівня податкоспроможності регіону та спрямовуватись до одного чи кількох суб'єктів оподаткування, що визначатиме його регуляторну ефективність. В Україні, на відміну від інших країн світу, найважливішими базами оподаткування ПДФО залишається заробітна плата та проценти, а багаті громадяни залишаються «недоторканною кастою». Врахування вищеподаних пропозицій дасть змогу певною мірою вдосконалити діючий механізм справляння та адміністрування ПДФО та зможе підсилити роль цього податку у системі прямого оподаткування України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Дані про виконання бюджетів // Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>.
3. Безверхий К. Адміністрування ПДФО у 2016 році: новації законодавства. Бухгалтерський облік і аудит. 2015. № 12. С. 26–28.
4. Податкові новації – 2016. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/news/id/2045>.
5. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22 травня 2003 р. № 883-4 (втрата чинності: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-15>.
6. Барабаш Л. Ефективність механізму оподаткування доходів фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08; Кабінет Міністрів України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 21 с.
7. Про Державний бюджет України на 2017 р.: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1801-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.
8. Про Державний бюджет України на 2018 р.: Проект Закону України від 15 вересня 2017 р. № 7000. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH5EG00A.html.
9. Податкова соціальна пільга (ПСП) – 2018: актуальні цифри. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2017/11/09/30873020>.